

Güney Slav Resmî Dillerinden Karadağlıcaya Genel Bakış An Overview on Montenegrin Language as a South Slavic Official Language

Alpay İGÇİ*

Özet

Karadağlıca, Türkçenin Balkan coğrafyasındaki komşularından biridir. Birçok sebepten dolayı bu dil, Türkçe konuşanlar tarafından pek bilinmemektedir. Bu makale, Türkçeye komşu bir dil, üzerine sözler söylenen Karadağlıca konusunda Türkçede genel bilgi oluşturmayı ve durumları aktararak bir toparlama yapmayı amaçlamıştır. Onun yazı dili ve resmî dil olma süreci, dil araştırmaları açısından da tecrübeler sunar. Karadağ içinde, Güney Slav dillerinden Sırpça, Boşnakça ve Hırvatça; kendi alt dil kolundan Arnavutça; Altay dillerinden Türkçe ile Karadağlıca komşuluk içindedir. Yazı dili ve ağız olarak Karadağlıca konuşurlarının büyük ve asıl kısmı Karadağ'dadır. Sayım kayıtlarına göre Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya'da da konuşurları bulunur. Karadağ Cumhuriyeti'nin resmî dili Karadağlıcadır. Karadağ Cumhuriyeti Anayasasının 13. maddesinde Karadağlıcanın resmîyeti belirtilmiştir. Takip eden birkaç yıl içinde Karadağlı dilinin yazım kuralları ve kılavuzu, grameri devlet organlarının desteğiyle hazırlanmıştır. Bunun yanında, Karadağ'ın bağımsızlığının öncesinde ve bağımsızlık sonrasında Karadağlıcaya dair çeşitli dil çalışmaları yayımlanmıştır. Dilin kendi adı "Crnogorski jezik"/"Црногорски језик" (/Tsrnogorski yezik/) şeklindedir. Karadağlı dili, ISO 639 listesinde "CNR" koduyla bulunur. Karadağlıcanın alfabesi Latin ve Kiril esaslı iki denk forma sahiptir. Anayasal olarak her iki yazı sisteminin eşit olması sebebiyle, Karadağlı alfabesi iki paralel varyanta sahiptir. Karadağ içinde genel kullanımda Latin esaslı alfabenin daha yaygın olduğu söylenebilir. Karadağlıca, ayrı bir dil olduğunu kanıtlama, Sırpça ve Sırphırvatça çatısında olup olma gibi tartışmaların konusu olmuştur. Bugünkü sorunların temelde siyasi yaklaşımdan kaynaklandığı söylenebilir. Bu sorunlar da ona dair çeşitli sorunlar doğurabilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karadağlıca, Karadağlı Kültürü, Güney Slav Dilleri, Karadağ, Cnr, Resmî Dil.

Abstract

Montenegrin is one of the neighbours of Turkish in the Balkan geography. For many reasons, this language is not known well in Turkish speakers. This article aims to create a general knowledge in Turkish about a language that is neighbour to Turkish and to make a recovery by transferring the situations. Its process of being a written and official language also provides experience in terms of language researches. In Montenegro Montenegrin is in the neighbourhood with Serbian, Bosniak and Croatian languages

* Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, alpayigci@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8014-9758.

from Southern Slavic languages; Albanian from its own linguistical branch; Turkish from Altaic languages. The major and main part of Montenegrin speakers within written language and dialect is in Montenegro. According to the census records, it also has speakers in Serbia, Croatia, and Slovenia. Republic of Montenegro's official language is Montenegrin language. In article 13 of the Constitution of the Republic of Montenegro, the official use of Montenegrin is stated. In the next few years, the spelling rules and guidelines and grammar of the Montenegrin language have been prepared with the support of state bodies. In addition, several linguistical studies have been published on Montenegrin before and after Montenegro's independence. The language's own name is "Crnogorski jezik" / "Црногорску језук". The Montenegrin language exists in the ISO 639 list with the code "CNR". The alphabet of Montenegrin has two equivalent forms based on Latin and Cyrillic. Since both writing systems are constitutionally equal, the Montenegrin alphabet has two parallel variants. It can be said that the Latin-based alphabet is more common in general use in Montenegro. Montenegrin has been the subject of controversy, such as proving that it is a separate language, being or not being within the scope of Serbian and Serbo-Croatian. It can be said that today's problems mainly stem from the political approach. These problems have also caused several problems with it.

Keywords: Montenegrin language, Montenegrin Culture, South Slavic Languages, Montenegro, Cnr, Official Language.

Giriş

Türk dilinin birçok dil ile komşuluğu vardır. Kendi coğrafyası içinde Balkan topraklarındaki komşularından bir kısmı Güney Slav yazı dilleridir. Bunlardan biri (Adriyatik Denizi kıyısında) Karadağ'ın resmî dili olan Karadağlıcadır. Türkiye'de veya Türk dünyasının genelinde Türkçenin temas ettiği komşu dillere dair bilgiler genel olarak azdır. Mesela Balkanlarda Türkçe yüzlerce yıldır hem konuşulan dil hem resmî dil olmuştur. Bu topraklarda etkileşimde olduğu diğer dillere dair Türkçede olan bilgi ve malzemeler ayrıntılı ve çeşitli olmalıdır. Genel bilgilerle sınırlı kalmamalıdır. Mevcut bilgi eksikliği çoklukla halk arasında geçerlidir. Ancak, bu konuyu çalışan dar bir kesim hariç tutulursa anılan eksiklik akademik dünyada da görülebilir. Burası Türkçenin bugün de ağızlarıyla yaşadığı ve resmî haklarının olduğu bir yerdir.

Türkçenin Balkan coğrafyasındaki komşularından biri Karadağlıcadır. Konuşur sayısının diğer dillere göre daha az olması, kısıtlı coğrafi yaygınlığı ve bugün Türkiye Türkçesinin batı sınırlarında bulunması gibi sebeplerle Karadağlıca, Türkçe konuşanlar tarafından pek bilinmemektedir. Yaşadığı tarihî süreçten ötürü, aslında Türkler dışında da bilinirliği az sayılabilecek dillerdendir. Bu durumda kişilerin bilgi düzeyleri dışında sebepler de söz konusudur. Karadağlıca Slavistik araştırmaları, gündelik hayat, siyasi düzlem gibi birçok mecrada görüşülen ve üzerinde tartışmaların yaşanmış olduğu bir konudur. Bu onun standartlaşma,

yazı dili ve resmî dil olma süreci şeklinde düşünülebilir.

Bu makale, Türkçeye komşu bir dil olan Karadağlıca konusunda Türkçedeki bilgilere katkı sunmayı; coğrafi dağılım, standartlaştırma, resmîyet, dil tartışmaları gibi durumları aktararak bir toparlama yapmayı amaçlamıştır. Onun yazı dili ve resmî dil olma süreci, dil araştırmaları açısından da tecrübeler sunar. Dilin adı, Türkçenin dil adı vermede temel ve en yaygın kuralına uygun şekilde (İçci, 2019, s. 216), onu konuşan etnik grup “Karadağlı” kelimesine {+CA} eklenmesiyle kurulmuştur. Bu ad, “Türkçe” başta olmak üzere, “Almanca”, “Çekçe”, “Estonca”, “Farsça”, “Fransızca”, “Gürcüce”, “İngilizce”, “İbranice”, “Slovakça” gibi çok sayıda dil adında olduğu şekildedir.

1. Sınıflandırma

Karadağlıca veya Karadağlı dili, Hint-Avrupa dillerinin Baltık-Slav dairesinde yer alır. Anılan küme içinde, Slavca kolunun güney kesimindedir. Güney Slav kesiminin ise Boşnakça, Hırvatça, Sırpça, Slovence ile beraber batı grubunda konumlanır. Sınıflandırma basit tablo olarak şu şekilde gösterilebilir:

- *Hint-Avrupa
 - *Baltık-Slav
 - *Slavca
 - *Güney Slavca
 - *Batı
 - *Karadağlıca

2. Coğrafya ve Konuşur Sayısı

Balkanlarda konuşulan bir dil olarak, bu yarımada'nın batı sahasında yayılmıştır. Burası Adriyatik Denizi kıyılarının İşkodra Gölü ve Kotor Körfezi'nin bulunduğu bölümdür. Burada, dile de adını veren Karadağ toprakları yer alır. Anılan dil coğrafyası, tarihte “Karadağ” adının yanında, kısmen veya tamamen *Zeta*, *Duklja*, *Dioclea*, *Hersek*, *Kuzey Arnavutluk*, *Brda* gibi coğrafya adlarıyla birlikte de anılmıştır.

Bugün Karadağ Cumhuriyeti'nin 13.812 km² yüzölçümü vardır. Ülke içinde Karadağlıca, Güney Slav dillerinden Sırpça, Boşnakça ve Hırvatça; kendi alt dil kolundan Arnavutça; Altay dillerinden Türkçe ile komşuluk içindedir. Anılan diller, ülke içinde bazen birbiriyle kesişmekle beraber, bazen de farklı sahalarda

ve farklı yaygınlıkta konuşurlar. Ana ülke Karadağ dışında, komşu Sırbistan ve Hırvatistan'da da konuşura sahip yerler vardır.

Karadağ Cumhuriyeti içinde geleneksel ölçütlere göre Karadağlıca için iki ana ağız bölgesinden söz edilmiştir. Bu bölgeler “Kuzeybatı Karadağlı ağızları” (*Ševerozapadni crnogorski govori*) ve “Güneydoğu Karadağlı ağızları” (*Jugoistočni crnogorski govori*) olarak verilmiştir (Čirgić, 2017, s. 109). Kısaca, kuzeybatı ve güneydoğu olarak iki ağız sahası vardır.

Yazı dili ve ağız olarak Karadağlıca konuşurlarının sayısı 2011 yılı sayım verilerine göre 233 bin dolayındadır. Karadağ'daki büyük ve asıl konuşur nüfusu 229.251 kişidir (KD-Sayım, 2011, s. 10). Anılan konuşur sayısına Karadağ'ın çevresindeki ülkeler eklenebilir. Civar ülkelerden Sırbistan'da 2.519 (SR-Sayım, 2011, s. 151), Hırvatistan'da 876 (HR-Sayım, 2011, s. 12) ve Slovenya'da 462 (SL-Sayım, 2002, s. 7) kişinin eklenmesiyle toplam konuşur sayısı 233.108 olur. Bu sayı 2011 yılındaki nüfus sayımında ana dilini Karadağlıca olarak belirtenleri gösterir.

Resmî nüfus verilerine göre Karadağlıcanın 233 bin kadar olan konuşuruna karşılık, Karadağlıların nüfusu bu sayıdan farklılık gösterir. Yine aynı 2011 yılı sayım verilerine göre Karadağlıların nüfusu Karadağ'da 278.865, Sırbistan'da 38.527, Hırvatistan'da 4.517, Slovenya'da¹ 2.667 kişi olarak kayıtlanmıştır (KD-Sayım, 2011, s. 6; SR-Sayım, 2011, s. 98; HR-Sayım, 2011, s. 13; SL-Sayım, 2002, s. 4). Bu şekilde toplam Karadağlı nüfusu 324.576'dır. Dolayısıyla etnik aidiyet bilgisi olarak “Karadağlı” nüfusu ile ana dili bilgisi olarak “Karadağlıca” konuşan nüfusta Karadağlıca aleyhinde 90 bin kişilik bir eksiklik söz konusudur.

3. Resmîyet ve Dil Çalışmaları

Karadağ Cumhuriyeti'nin resmî dili Karadağlıcadır. Karadağ Cumhuriyeti Anayasasının 13. maddesinde Karadağlıcanın resmîyeti belirtilmiştir. Anayasadaki ilgili dil maddesi şöyledir:

“Dil ve Alfabe

Karadağ'da resmî dil Karadağlıcadır.

Kiril ve Latin alfabesi eşittir.

Sırpça, Boşnakça, Arnavutça ve Hırvatça da resmî kullanımda olabilir.” (Anayasa, “Çlan 13”)

Karadağ'da devletin temel resmî dili olmasının yanında, Bosna Hersek'te

¹ Slovenya'daki nüfus verisi 2002 sayımına aittir.

azınlık dili olarak Bölge veya Azınlık Dilleri için Avrupa Şartı adlı antlaşma kapsamında resmîyet imkânı vardır (Council of Europe).Sırbistan'ın Voyvodina Özerk Bölgesi'nde iki belediyede resmî kullanıma sahip olması için çalışmalar yapılmıştır (Radio-televizija Vojvodine, 2010; Blic, 2010). Günümüzde Sırbistan'daki resmîyet durumuna dair bilgi ve belgeler yetersizdir.

2006 yılındaki bağımsızlığın ardından, 19 Ekim 2007'de Karadağ'ın kurucu meclisi tarafından kabul edilen anayasada Karadağlıcanın resmî dil statüsü ilan edilmiştir. Dilin Karadağ'daki resmîyetine bağlı olarak devlet kurumları tarafından çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 9 Temmuz 2009 tarihinde Karadağ Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanı tarafından Karadağlıcanın yazım kılavuzu ve sözlüğünün(*Pravopis crnogorskoga jezika i Rječnik crnogorskoga jezika*) yayımlandığı duyurulmuştur (Ministarstvo prosvjete, 2009; Perović-Silić-Vasiljeva, 2009).Böylece Karadağlıcanın yazı sistemi, yazım kuralları, sözlerin yazılışları gibi birçok hususta standartlar belirtilmiştir. Hazırlayanların ön sözüyle başlayan eser, yazım kuralları ve yazım sözlüğü olarak iki ana bölüme ayrılır. Sonraki 2010 senesinde bu yayının gözden geçirilmiş ikinci basımı yapılmıştır. Aynı bakanlığın 5 Temmuz 2010 tarihli resmî kararıyla gramer kitabı*Gramatika crnogorskoga jezika* "Karadağlıcanın grameri" ilan edilip aynı yıl içinde yayını tamamlanmıştır (Čirgić-Pranjković-Silić, 2010). 360 sayfalık bu eserde, Karadağlı dilinin grameri, fonetik ve fonoloji; morfoloji; morfoloji; sözcük yapımı; sentaks ana bölümlerinde anlatılmıştır.Bu eser, ön sözde de duyurulduğu üzere, Karadağlı dilinin ilk resmî gramer kitabıdır. Aynı yıl *Crnogorski jezik "Karadağlıca"* (Silić, 2010)yayımlanmıştır.

Karadağlıcaya dair bütün dil çalışmalarına yer vermek bu makalenin kapsamını aşan genel kaynakça çalışmasıdır. Temel dil çalışmalarına yıllarıyla beraber temas etmek, Karadağlı diline yönelik çalışmaların ve sürecin kronolojisini anlamaya yardımcı olabilir. Resmî gramerin öncesinde de Karadağlıcanın grameri hazırlanmıştır. Yugoslavya içinde Karadağ'ın özerk cumhuriyet olduğu dönemde; 1984 yılında Karadağ Bilimler ve Sanatlar Akademisi ağız yayını olarak *Crnogorski govori "Karadağlı Ağızları"* (1984) hazırlanmıştır. 1993 yılında *Crnogorski jezik "Karadağlıca"* (Nikčević, 1993 ve 1997)eserinin ilk cildi hazırlanıp yayımlanmış, 1997 yılında ikinci cildi de tamamlanmıştır. 2001 yılında Vojislav Nikčević'in yeni eseri *Gramatika crnogorskoga jezika "Karadağlıcanın Grameri"* (Nikčević, 2001) basılmıştır. Aynı yıl *Crnogorski jezik – kako i zašto "Karadağlıca - Nasıl ve Niçin"* (Lakić, 2001) yazılmıştır.2002 yılı için *Crnogorski jezik u Gorskom vijencu "Dağ Çelengi'nde Karadağlıca"* (Đurović, 2002)ve 2003 yılı için *Obzorje crnogorskog jezika "Karadağlıcanın Ufku"* (Vuković, 2003)anılabılır.*Norma i kodifikacija crnogorskoga jezika "Karadağlıcanın Normu ve Kodlanması"* (2005) adlı dilin standartlaştırılmasına dair çalışma 2005 yılına aittir.

Karadağ'ın bağımsızlığı sonrasında Karadağlıca araştırmalarında çeşitli çalışmalar yayın hâline gelmiştir. Bir yıl içinde artık resmî statüsü olan, yazı dili standartları oluşturulan bir dilin araştırma dönemi başlamıştır. Birkaç eserden bahsedilecek olursa, 2007'de *Jezik u Crnoj Gori nije srpski* "Karadağ'daki Dil Sırpça Değildir" (Čirgić, 2007b), *Crnogorski jezik mora biti ustavna kategorija* "Karadağlıca Anayasal Bir Kategori Olmalı" (Glušica, 2007), *Crnogorski kao državni jezik* "Devlet Dili Olarak Karadağlıca" (Nikčević, 2007); 2008 yılında *Antroponimi orijentalnog porijekla i pseudoorijentalnog porijekla u Crnoj Gori* "Karadağ'da Doğu Kökenli ve Yalancı Doğu Kökenli Antroponimler" (Kujović, 2008); 2010'da *Crnogorske filološke teme* "Karadağ Filoloji Temaları" (Nikčević, 2010) ve *Povodom standardizacije crnogorskog jezika* "Karadağlıcanın Standartlaşmasına İlişkin" (Čirgić, 2010a); 2011 yılında geçmişten bugüne dil tarihi yayını olarak İngilizce baskısı da ayrıca yapılan *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti* "Geçmiş ve Günümüzde Karadağlıca" (Čirgić, 2010b, 2011), *Crnogorski jezik u javnoj upotrebi* "Kamu Kullanımında Karadağlıca" ("Crnogorski jezik", 2011) ve *Antički natpisi u Crnoj Gori* "Karadağ'daki Antik Yazıtlar" (Martinović, 2011); 2012'de *Crnogorske onomastičke studije* "Karadağ Onomastik Araştırmaları" (Pulević, 2012); 2015 yılı için *Bečki književni dogovor i crnogorski jezik* "Viyan Edebî Anlaşması ve Karadağlıca" (Damjanović, 2015); 2017 yılında *Dijalektologija crnogorskoga jezika* "Karadağlıcanın Diyalektolojisi" (Čirgić, 2017), *Crnogorske filološke studije: Status i recepcija* "Karadağ Filoloji Çalışmaları: Statü ve Kabul" (Nikčević, 2017); 2018'de *Savremena književna montenegriskika: Utemeljivači* "Çağdaş Edebî 'Montenegriskika': Kurucular" (Radoman, 2018) yayımlanmıştır. Karadağ'daki ağızlara yönelik *Rječnik govora Podgoričkih muslimana* "Podgoriça Müslümanları Ağzının Sözlüğü" (Čirgić, 2007a), *Njeguški rječnik* "Nye-guş Sözlüğü" (Otašević, 2012), *Rječnik Osmanske leksike Barskoga kraja* "Bar Bölgesi Osmanlı Türkçesi Söz Varlığı/Sözlüğü" (Šlaković, 2013) gibi çok sayıda çalışma hazırlanmıştır. Bunların dışında, dil, kültür, tarih, biyografi gibi burada sayılamayacak birçok konuda yayımlar yapılagelmiştir.

Karadağ Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı himayesinde Karadağlıcanın gramerine, yazım kılavuzuna ve sözlüğüne dair yayımlar yürütülmüştür. Dile dair çalışmalarda Karadağlı Dili ve Edebiyatı Enstitüsü (*Institut za crnogorski jezik i književnost*) ve Karadağlı Dili ve Edebiyatı Fakültesi (*Fakultet za crnogorski jezik i književnost, FCJK*) de yer almıştır. Karadağlı Dili ve Edebiyatı Enstitüsü, bilimsel araştırma yürütmek üzere 2010 yılında Karadağ hükûmeti kararıyla oluşturulmuş bir kamu kurumuydu. 2010 öncesinde ise Karadağlı Dili ve Dil Bilimi Enstitüsü (*Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje*) dilcilik faaliyetlerinde bulunmuştur. 2014 yılında alınan resmî kararlar, araştırma ve düzenleme çalışmalarının yanında yükseköğretim kurumu faaliyetleri yürütmesi için Karadağlı Dili ve Edebiyatı Fakültesi kurulmuştur (FCJK, 2020). Anlaşıldığı kadarıyla, enstitü de yeni fakülte bünyesine

katılmıştır.

Slavca araştırmaları veya Slavistik alanının Karadağlı dili ve edebiyatı araştırmaları için “Montenegristika” alt araştırma dalı vardır. Anılan araştırma sahasında faaliyet gösteren işbu enstitü, 2014 yılına kadar birçok eserin yayıncısı olmuştur. Bu yıldan günümüze dek diğer faaliyetlerle beraber yayıncılık faaliyetleri Karadağlı Dili ve Edebiyatı Fakültesi adıyla sürmektedir.

Karadağlı dili ve kültürü için, Montenegristika çalışmaları için faaliyet gösteren bir diğer kültür kuruluğu Matica Crnogorska’dır. Karadağ’ın bağımsızlığından epey önce, 1993 yılında eski krallık başkenti Çetina’de bağımsız bir sivil toplum kuruluğu olarak doğmuştur. Karadağ Cumhuriyeti Meclisi tarafından 18 Mart 2008 tarihinde bu aydın kuruluğu için kültür alanında bağımsız bir kuruluş olarak yasa çıkarılmıştır. Karadağ ve Karadağlılar için çeşitli kültür çalışmaları yürüten ve hazırlayan kuruluş, 2000 yılından itibaren bilim, kültür ve sosyal konularda yayımlanan Matica adlı derginin yayıncısıdır (Matica crnogorska, 2020).

Dile dair çok boyutlu ve çeşitli süreci olan çalışmalarda Karadađ Đurđe Crnojević Millî Kütüphanesi (*Nacionalna biblioteka Crne Gore “Đurđe Crnojević”*), Karadađ Standartlaştırma Enstitüsü (*Institut za standardizaciju Crne Gore*) ve bu ortamlarda oluşturulan komiteler de, Karadađlıca için faaliyetlerde bulunmuşlardır.

4. Diğer Dillerdeki Kullanım ve ISO Dil Kodları

Dilin kendi adı “Crnogorski jezik”/“Црногорски језик” (/Tsirnogorski yezik/) şeklindedir. Adın kısa olarak “Crnogorski”/“Црногорски” kullanımı da vardır. Türkçede “Karadağlıca” veya “Karadağlı dili” olarak kullanılır.

Boşnakça ve Hırvatçada “Crnogorski jezik”; Sırpçada “Црногорски језик”; Makedoncada “Црногорски јазик”; Slovence de “Črnogorščina” veya “Črnogorski jezik”; İngilizcede “Montenegrin language”; Almancada “Montenegrinische Sprache”; Fransızcada “Monténegrin”; Rusçada “Черногорский язык” olarak kullanılır.

Karadağlı dili, ISO çatısında diller ve dil aileleri için uluslararası düzeyde tanınan kodlar oluşturan ISO 639 listesinde yer almıştır. ISO 639-2, ISO 639-3 ve ISO 639-5 listelerinde Karadağlıca “CNR” koduyla bulunur. İngilizce *Montenegrin*, Fransızca *monténegrin* ve orijinal adı *crnogorski/црногорску* olarak kayıtlıdır.

Karadađ Millî Kütüphanesinin konuya dair serüveninden ISO 639 kodlanma sürecinin yıllar aldığı anlaşılmuştur. Karadađ Đurđe Crnojević Millî Kütüphanesi ve Karadađ Standartlaştırma Enstitüsü öncülüğünde, Karadađ’daki birçok kurum ve

kuruluşun katılımıyla Karadağlıcanın uluslararası kodlanması için çalışılmıştır. ISO 639 komitesine ilk başvuru 2008 yılında yapılmış, bunu 2011, 2013 ve 2015 yıllarındaki başvuru süreçleri izlemiştir. İlk başvuru ve takip eden dönemde alınan yetersiz veya sonuçsuz yanıtlar Karadağ tarafını daha ayrıntılı belgeler sunmaya itmıştır. 2014’te farklı kurum ve kuruluştan üyelerle oluşturulan teknik komite, birçok ayağı olan çalışmalarla hazırlanan belgeleri ISO 639 ortak danışma komitesine ulaştırmıştır. Bütün ara aşamalarla 2008’de başlayan dil kodu edinme süreci 2017 yılı sonunda tamamlanmıştır (Vračar-Ševaljević, 2017, s.47-48).

5. Alfabe

Karadağlıcanın alfabesi Latin ve Kiril esaslı iki denk forma sahiptir. Anayasal olarak her iki yazı sisteminin eşit olması sebebiyle, Karadağlı alfabesi iki paralel varyanta sahiptir. Karadağ içinde genel kullanımda Latin esaslı Karadağlıca alfabesinin daha yaygın olduğu söylenebilir. Günlük kullanımda, yayıncılıkta, iletişimde Latin yazısının yaygınlığı gözlemlenebilir. Karadağlıların çokluğunda bu yönde bir tercih olduğu da belirtilebilir.

Alfabe 32 harfe sahiptir. Latin varyantındaki harflerden 29 tanesi monografittir. Her harf/işaret tek sesi karşılar. Ayrıca, iki harften oluşan 3 digraf vardır: “dž”, “lj”, “nj”. Bunlardan “lj” telaffuz edilirken, /l/ ve /y/ sesleri duyulabilir. Türkçede ince ünlü sırasındaki (*el, beylik* vb.) “l” ile telaffuzu oldukça yakındır. Yine “nj” digrafı da /n/ ve /y/ seslerini telaffuzda hissettirir. Kiril varyantında her harf/işaret bir sesi karşılar. Konuşulduğu gibi yazılan bir alfabe olarak, Türkçe konuşanların kolayca algılayabileceği özelliktedir. İmla ile telaffuz birbirine denktir. Karadağlı alfabesinin Latin varyantıyla Kiril varyantının harf sıraları birbirinden farklıdır.

Latin esaslı alfabe Hırvatça, Boşnakça, Slovence ve kısmen Sırpçanın¹ imlasında da kullanılan Güney Slav tarzı Latin alfabesinden (Gaj alfabesi, Hırvat alfabesi) uyarlanmıştır. XIX. yüzyılda yaşamış dilci Ljudevit Gaj’ın (veya Ludwig Gay) uyarladığı alfabeyle, Karadağlıca için “š” ve “ž” harfleri eklenmiştir.

Karadağlıcanın alfabesi Latin (*latinica, abeceda*) ve Kiril (*ćirilica, azbuka*) varyantlarıyla aşağıdaki gibidir (Perović-Silić-Vasiljeva, 2009, s. 8). İlgili harflerin daha iyi anlaşılması için Türk alfabesindeki denkleri, karşılıkları da aşağıda verilmiştir. Büyük çoğunluğu tam olarak eşleşmekle beraber, bazı harfler için yaklaşık değere sahip dengi veya açıklaması belirtilmiştir.

¹ Sırpçanın resmî yazışmalarında tamamen, genel kullanımında da kısmen Kiril esaslı Sırp alfabesi kullanılmaktadır.

Karadağlı alfabesi (Latin)			
<i>Harf</i>	<i>Türk alfabesindeki dengi</i>	<i>Harf</i>	<i>Türk alfabesindeki dengi</i>
A a	A a	Lj lj	/ly/ telaffuzuna yakın
B b	B b	M m	M m
C c	/ts/ telaffuzuna yakın	N n	N n
Č č	Ç ç	Nj nj	/ny/ telaffuzuna yakın
Ć ć	Ç ç harfine yakın	O o	O o
D d	D d	P p	P p
Dž dž	C c	R r	R r
Đ đ	C c harfine yakın	S s	S s
E e	E e	Š š	Ş ş
F f	F f	Ś ś	/sy/ telaffuzuna yakın
G g	G g	T t	T t
H h	H h	U u	U u
I i	I i	V v	V v
J j	Y y	Z z	Z z
K k	K k	Ž ž	J j
L l	L l	Ž ž	/zy/ telaffuzuna yakın

Karadağlı alfabesi (Kiril)			
<i>Harf</i>	<i>Türk alfabesindeki dengi</i>	<i>Harf</i>	<i>Türk alfabesindeki dengi</i>
A a	A a	Н н	N n
Б б	B b	Ь ь	/ny/ telaffuzuna yakın
В в	V v	О о	O o
Г г	G g	П п	P p
Д д	D d	Р р	R r
Ђ ђ	C c harfine yakın	С с	S s
Е е	E e	Ѓ ѓ	/sy/ telaffuzuna yakın
Ж ж	J j	Т т	T t
З з	Z z	Ђ ђ	Ç ç harfine yakın
Ѕ ѕ	/zy/ telaffuzuna yakın	У у	U u
И и	I i	Ф ф	F f
Ј ј	Y y	Х х	H h
К к	K k	Ц ц	/ts/ telaffuzuna yakın
Л л	L l	Ч ч	Ç ç
Љ љ	/ly/ telaffuzuna yakın	Ў ў	C c
М м	M m	Ш ш	Ş ş

6. Sorunlar

Dil olarak Karadağlıcanın kaderi, onu konuşan ve onun sahibi olan Karadağlıların kaderiyle ilgilidir. Karadağlıların tarihini anlatmak bu makalenin amacı ve kapsamı dışındadır. Dil dairesinden konu düşünüldüğünde Karadağlıca tarihî süreçte, en azından yakın tarihte çoklukla “Sırpça” ve “Sırphırvatça”nın içinde kalmıştır. Adnan Čirgić’e ait Karadağlı dilini tarihten bugüne anlatan kitabın editör yazısında Milenko A. Perović şunları demiştir. Burada Karadağlıca’yı kullananların ve onun tarafında olanların düşünceleri, ilgililere konu hakkında toparlayıcı fikir sunabilir. Uzun olan giriş yazısının başından bir parça sunulmakla yetinilecektir:

Karadağlıca, alışılmadık tarihî kaderi olan bir dildir. Slavistler arasında uzun süredir onun var olmadığına dair köklü inanç vardı ve birçoğu hâlen bu inançta eylemsiz kalmış eğilimindedir. Karadağlı, Hırvat ve Boşnak dil bilimi ve büyük bölümüyle dünyadaki Slavistik, onun Hırvatça, Sırpça ve Boşnakça ile birlikte Ştokav dilleri grubunda ayrı bir dil olarak var olduğuna inanırlar. Sırp dil bilimciler onun bağımsız dil bilimsel ve dolayısıyla standartlaşmış kimliğini inkâr ederler. Onlar Karadağlıcanın sadece Sırpçanın bir varyantı olduğuna inanırlar. Hiçbir Sırp dil bilimci bu görüş için inandırıcı ve bilimsel olarak kanıtlanmış dil bilimsel argümanlar sunmamıştır. (...) Sırp dil biliminde ‘locus communis’ statüsü kazanmış olan Karadağlıca hakkında böylesine yanlış fikirler yaratmak, Karadağlılara her şekilde Sırp dil kimliğini ve Sırp ulusal kimliğini dayatmak için daha geniş bir politik stratejinin parçasıydı ki ondan sonra bu kimlik temelinde Karadağ’ın Sırbistan’a ilhak edilmesine ilişkin politik doktrin uygulanacaktı. (Čirgić, 2011, s.7).

Dil adı olarak tarihte Sırphırvatça (*srpskohrvatski / српскохрватски*) ve Hırvatısrpça (*hrvatskosrpski / хрватскосрпски*) bugünkü Boşnakça, Hırvatça, Karadağlıca ve Sırpça için bir ortak çatı veya merkez olarak kullanılmıştır. Anılan her bir dil, bugün bir veya birkaç devlette anayasal resmîyeti ve standardı olan dillerdir. Hâlen Sırphırvatça terimini savunanlar; Karadağlıca’yı çok merkezli Sırphırvatçanın varyantlarından biri olarak tarif ederler. Bu düşünce tarzı için Snježana Kordić’in cümleleri durumu anlatmada kullanılabilir. Karadağlıcayla ilgili makalesinde Kordić, günümüzde kullanılan tek parçalı dil adlandırması (Sırpça, Hırvatça vb.) ve iki parçalı adın (Sırphırvatça) terk edilmesi, ortak dil olmadığını kesin olarak söylüyor demenin hata olduğunu belirtir. Örneğin “Sırpça” şeklinde bir tek parçalı adlandırmaya geçilse, bu yine dilin statüsünde bir değişiklik olduğu anlamına gelir. Yoksa neden ad değiştirilsin, diye söyler. Yazısının sonuna doğru çözümü şöyle anlatır: *Ancak, dünyada iki parçalı adın geleneği nedeniyle, bugün dilin iki parçalı adındaki ikinci bileşenin reddedilmesi/atılması, Hırvat, Boşnak ve Karadağlı bölgelerinin dışlanması olarak yorumlanmaktadır. Bu nedenle, tek doğru çözüm iki parçalı etikette kalmaktır.* (Kordić, 2008, s. 44-45). Bu makaledeki

amaç,konuya dair durumları aktarmak olduğu için görüş belirtilmeyecektir.

Karadağ içinde resmî kullanım ve onla ilgili uygulamalar yürürlükte. Sorun, büyük oranda uluslararası ortamlarda geçerlidir denebilir ve bu mesele birçok ilintili tartışma ve eksiklere yol açabilmiştir. Karadağlıca için bugünkü sorunların temelde siyasi yaklaşımdan kaynaklandığı söylenebilir. Siyasi yaklaşım ve tercihlerden dolayı, Karadağlıca bazı mecralarda temsil edilmemektedir. Çok bilinen Vikipedi üzerinden konu örneklendirilebilir. *Wikimedia* projelerinden Vikipedi'nin Karadağlıca sürümü genel kullanımda değildir, şu an (Haziran 2020 itibarıyla) test aşamasındadır. Vikipedi sürecinde de benzer siyasi ve sosyal tartışmaların yürütüldüğü gözlemlenebilir.

2017 yılı itibarıyla Karadağlıcanın uluslararası dil koduna sahip olmasıyla beraber, eser kayıtlarının “Karadağlıca” adıyla yer alma imkânı doğmuştur. Ancak, birçok kütüphane ve ansiklopedi veri tabanında Karadağlı diline dair çalışmalar için dil sekmesinde Karadağlıca kodlaması/adlandırması tamamen veya kısmen yoktur. İlgili altyapıların bazılarında süreç başlamış ama tamamlanmamıştır. Bazı kayıtlarda ise henüz bu dile dair ad kullanılmamaktadır.

Karadağ’a komşu bazı ülkelerin nüfus kayıtlarında etnik aidiyet olarak Karadağlılardan söz edilmesine karşılık, konuşulan diller bölümünde Karadağlıcanın olmadığı görülebilir. Karadağ dolayında Karadağlı nüfusuna sahip bazı ülkelerin sayım belgelerinde “Karadağlı” nüfus bilgisi varken, dil olarak “Karadağlıca” bilgisi sunulmamıştır. Örneğin, 2011 yılı nüfus sayımında Arnavutluk’ta 366 kişi (AR-Sayım, 2011, s. 71), 2013 yılı nüfus sayımında Bosna Hersek’te 1.883 kişi (BH-Sayım, 2013, s. 27) *Karadağlı* olarak belirtilmişken, belgelerde dil olarak Karadağlıca ibaresi yoktur.

Kaynakça

Anayasa: “Karadağ Cumhuriyeti Anayasası”, Ustav Crne Gore. 19 Oktobar 2007, Podgorica: Ustavotvorna Skupština Republike Crne Gore.

AR-Sayım:(2011): *Censusi i Popullsisë Dhe Banesave 2011*. Tiranë: Instituti i Statistikes.

BH-Sayım 2013: (2019). Popis Stanovništva, Domaćinstava i Stanova u Bosni i Hercegovini (Etnička/Nacionalna pripadnost, vjeroispovjest i maternji jezik). Sarajevo: Agencija za Statistiku Bosne i Hercegovine.

Blic (2010, 6 Aralık). *Mali Iđoš Uveo Crnogorski Jezik*. (Erişim tarihi: 13.06.2020) <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/mali-idos-uveo-crnogorski-jezik/mddm3gd>

CANU (1984). *Crnogorski Govori*. Rezultati dosadašnjih ispitivanja i dalji rad na njihovom proučavanju, Zbornik radova s naučnoga skupa, Naučni skupovi, knj. 12, Odjeljenje umjetnosti, knj. 3, Titograd: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti (CANU).

Council of Europe. *Reservations and Declarations for Treaty No.148 - European Charter for Regional or Minority Languages*. "Bosnia and Herzegovina" (Erişim tarihi: 13.06.2020) https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/148/declarations?p_auth=63PpH3zN

Čirgić, A. (2017). *Dijalektologija Crnogorskoga Jezika*. Cetinje: Fakultet za crnogorski jezik i književnost.

Čirgić, A. (2011). *Crnogorski Jezik u Prošlosti i Sadašnjosti*. Podgorica: Institut za Crnogorski Jezik i književnost.

Čirgić, A. (2010b). *Crnogorski Jezik u Prošlosti i Sadašnjosti*. Podgorica: Matica Crnogorska.

Čirgić, A. (2010a). Povodom Standardizacije Crnogorskog Jezika. *Matica*, Br: 43 (2010a), 7-48.

Čirgić, A. (2007a). *Rječnik Govora Podgoričkih Muslimana*. Cetinje: Institut za Crnogorski Jezik i Jezikoslovlje.

Čirgić, A. (2007b). "Jezik u Crnoj Gori Nije Srpski". *Matica*, Br: 29/30 (2007), 415-422.

Čirgić, A., Pranjkić I., Silić J. (2010). *Gramatika Crnogorskoga Jezika*. Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore.

Damjanović, D. (2015). Bečki Književni Dogovor i Crnogorski Jezik. *Matica*, Br: 64 (2015), 157-176.

Đurović, Ž. L. (2002). *Crnogorski Jezik u Gorskom Vijencu*, Cetinje: Izdavački centar „Cetinje“.

FCJK / Fakultet za crnogorski jezik i književnost. *O Fakultetu*. (Erişim tarihi: 11.06.2020) <http://www.fcjk.me/>

Glušica, R. (2007). Crnogorski Jezik Mora Biti Ustavna Kategorija. *Matica*, Br: 29/30 (2007), 399-402.

HR-Sayım 2011: (2013). *Popis Stanovništva, Kućanstava i Stanova 2011*. (Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku - Statistička izvješća 1469). Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

ICJK (2005). *Norma i Kodifikacija Crnogorskoga Jezika*. Zbornik radova

s međunarodnoga naučnog skupa, Cetinje: Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje.

ICJK (2011). *Crnogorski Jezik u Javnoj Upotrebi*. Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost.

İğci, A. (2019). "Türkçede Kullanılan Dil Adlarının Yapısı". *XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, (16-18 Ekim 2019 Samsun/ Türkiye), 205-219.

KD-Sayım, (2011). *Popis Stanovništva, Domaćinstava i Stanova u Crnoj Gori 2011. godine*. Saopštenje, Broj: 83, 12.07.2011. godine, Podgorica: Zavod za statistiku Crne Gore.

Kujović, D. (2008). *Antroponimiorijentalnogporijeklaipseudoorijentalnogporijekla u Crnoj Gori*. Podgorica: Matica crnogorska.

Lakić, I. (2001). "Crnogorski jezik – Kako i Zašto". *Matica*, Br: 6 (2001), 117-122.

Martinović, J. (2011). *Antički Natpisi u Crnoj Gori*. Podgorica: Matica crnogorska.

Matica crnogorska. *O Matici*. (Erişim tarihi: 11.06.2020) <http://www.maticacrnogorska.me/omatici.html>

Ministarstvo prosvjete (2009, 24 Temmuz). *Održana druga konferencija za novinare povodom donošenja Pravopisa crnogorskog jezika s pravopisnim rječnikom*. (Erişim tarihi: 10.06.2020) <http://www.mps.gov.me/pretraga/36727/175576.html>

Nikčević, M. (2017). *Crnogorske Filološke Studije: Status i recepcija*. Podgorica; Fakultet za crnogorski jezik i književnost.

Nikčević, M. (2010). *Crnogorske Filološke Teme*. Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost.

Nikčević, V. (2007). "Crnogorski Kao Državni Jezik". *Matica*, Br: 29/30 (2007), 409-414.

Nikčević, V. (2001). *Gramatika Crnogorskoga Jezika*. Podgorica: Dukljanska akademija nauka i umjetnosti.

Nikčević, V. (1997). *Crnogorski Jezik*, tom II. Podgorica: Matica crnogorska.

Nikčević, V. (1993). *Crnogorski Jezik*, tom I. Cetinje: Matica crnogorska.

Otašević, D. (2012). *Njeguški Rječnik*. Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost.

Perović, M., Silić J., Vasiljeva Lj. (2009). *Pravopis crnogorskoga jezika i rječnik crnogorskoga jezika (pravopisni rječnik)*. Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore.

Pulević, V. (2012). *Crnogorske Onomastičke studije*. Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost.

Radio-televizija Vojvodine (2010, 16 Eylül). Opština Mali Idoš menja statut zbog Crnogoraca (Erişim tarihi: 13.06.2020) https://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/opstina-mali-idjos-menja-statut-zbog-crnogoraca_211787.html

Radoman, A. (2018). *Savremena Književna Montenegristika: Utemeljivači*. Podgorica: Fakultet za crnogorski jezik i književnost.

Silić, J. (2010). *Crnogorski Jezik: Naučno-metodološke osnove standardizacije crnogorskoga jezika*. Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore.

SL-Sayım 2002: (2003). *Statistične Informacije (št. 92/2003)*. Statistični urad Republike Slovenije.

SR-Sayım 2011: (2014). *Попис становништва, домаћинства и станова 2011.* у Републици Србији (Етноконфесионални и језички мозаик Србије). Editörler: Др Владимир Ђурић, Проф. др Дарко Танасковић, Проф. др Драган Вукмировић, Петар Лађевић, Београд: Републички завод за статистику.

Vračar, M., Ševaljević, V. "Kodifikacija crnogorskog jezika". *Bosniaca*, 22 (2017): 47-52.

Vuković, Ć. "Obzorje crnogorskog jezika". *Matica*, Br: 13/14 (2003): 73-79.

Кордић, С. (2008). Црногорска стандардна варијанта Полицентричног стандардног језика. *Језичка ситуација у Црној Гори - норма и стандардизација*, Подгорица, Бранислав Остојић (Хрсг.).